

УДК 338.46

Методи та інструменти управління кредитним ризиком при обслуговуванні корпоративних клієнтів банку

Юлія Юріївна Вергелюк,
аспірант кафедри фінансових ринків
Національного університету ДПС України

Анотація. Розглянуто наявні методи та інструменти управління кредитними ризиками в банку, що виникають у результаті реалізації кредитних відносин із корпоративними клієнтами. Наведено негативні фактори впливу на процес управління і запропоновано методи мінімізації їх негативного впливу. Пропонуються заходи щодо вдосконалення управління кредитним ризиком банку.

Ключові слова: ризик, кредитний ризик, управління кредитним ризиком, диверсифікація, лімітування, стрес-тестування, моніторинг.

Постановка проблеми. У сучасних умовах функціонування банківської системи України однією з найважливіших проблем, пов'язаних із реалізацією кредитних послуг комерційних банків, залишається проблема побудови ефективної системи управління кредитними ризиками. Попри чималий досвід реалізації цього завдання, який опирається на ґрунтовні наукові дослідження вітчизняних і зарубіжних учених, як показує практика, – система досі потребує подальших досліджень і подальшої реформації, з метою підвищення ефективності управління кредитним ризиком.

Надання кредитних послуг комерційними банками – динамічно розвиваюча сфера, де питання появи нових продуктів – питання часу, а рівень диверсифікованості кредитних послуг постійно збільшується. Відповідні інновації у сфері кредитних послуг створюють об'єктивну необхідність вдосконалення і пристосування чинної системи управління кредитними ризиками до нових умов.

Сектор корпоративних позичальників залишається привабливим для комерційних банків із позиції реалізації їм своїх кредитних послуг. Та поряд із проблемою низької ресурсної забезпеченості вітчизняних банківських установ, постає проблема побудови ефективної системи управління кредитними ризиками. Попит корпоративного сектору часто спрямований на довгострокові кредитні послуги, що підвищує їхню ризиковість для комерційного банку. Саме тому актуальність наукового дослідження цього питання є очевидною, не зважаючи на чималу кількість праць, присвячених цій темі, таких авторів як: О. В. Васюренко, Д. Д. Ван-Хуз, О. Гринько, О. Дзюблук, О. А. Криклій, К. Л. Ларіонова, Н. Г. Маслак, О. В. Пернарівський, Л. Прийдун, Л. О. Примостка, О. Хаб'юк.

Мета статті – оцінити дієвість наявних у вітчизняних банках систем управління ризиком при кредитуванні корпоративних клієнтів. Визначити шляхи і напрями поліпшення процесу управління кредитним ризиком у банку.

Методи дослідження: аналізу й синтезу, логічних порівнянь і узагальнень.

Виклад основного матеріалу. Сектор корпоративних позичальників із позиції прибутковості є

найбільш вигідним для комерційних банків полем реалізації кредитних послуг, адже, як сказано вище, корпоративні клієнти часто стають споживачами довгострокових кредитних послуг. З одного боку, це дає можливість фінансовій установі отримати чималі прибутки, з іншого ж – довгострокові кредитні послуги на великі суми – це можливість зазнати чималих втрат. Саме тому в період посткризового відновлення збалансування цих двох факторів (забезпечення корпоративного сектору економіки зовнішніми фінансовими ресурсами із мінімальним ризиком втрат для банку) з макроекономічної позиції є дуже важливим. Адже відновлення корпоративного сектору може послугувати початком ланцюгової реакції відновлення всієї економіки, що логічно з потенційних можливостей цього сектору економіки.

Більшість науковців, досліджуючи процес управління кредитним ризиком у комерційному банку, не виділяли окрему групу суб'єктів кредитних відносин – корпоративних позичальників, а досліджували процес у загальному. Узгодженість управління кредитним ризиком, безумовно, повинна бути, та не слід упускати того, що кожен тип кредитних послуг має свою специфіку та потребує розроблення своєї системи управління кредитним ризиком. У нашому варіанті – це управління ризиком (кредитним) при кредитуванні корпоративних клієнтів.

Аналізуючи динаміку надання кредитних послуг для корпоративних позичальників, спостерігається позитивна динаміка (*табл. 1*), обсяги наданих у тимчасове користування кредитних коштів зростають.

Так, навіть кризовий період характеризувався незначним збільшенням обсягів наданих кредитних послуг таким клієнтам, що підтверджує особливий характер кредитних відносин, адже загальна динаміка в банківській системі є іншою.

Та зі збільшенням обсягів наданих кредитних послуг зростала і частка прострочених кредитів, зокрема різке збільшення частки прострочених кредитів відбулося 2009 року, коли спостерігався пік кризи, а 2011-го в порівнянні з попереднім періодом частка такої заборгованості дещо зменшилась (*рис. 1*).

Таблиця 1
Динаміка кредитування корпоративних клієнтів
банками України у 2008–2011 рр.
(залишки на кінець періоду)

Показник \ Роки	2008	2009	2010	2011
Обсяги наданих кредитних послуг (млн грн)	443 665	462 215	500 538	575 545
Обсяги прострочених кредитів (млн грн)	10 286	52 383	65 576	54 749
Частка прострочених кредитів у загальній кількості (%)	2,3	11,3	13,1	9,5

Примітка. Складено за даними Національного банку України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.bank.gov.ua>.

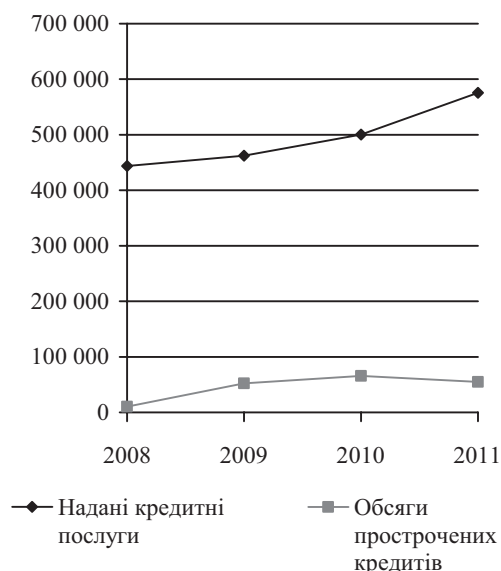

Рис. 1. Динаміка простроченої заборгованості корпоративних клієнтів перед комерційними банками за надані кредитні послуги

Примітка. Складено за даними Національного банку України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.bank.gov.ua/Statist/elbul.htm>

Діаграма вказує, що не завжди тренд обсягів наданих кредитів збігався з обсягами простроченої заборгованості. Хоча логічним є деяке зростання одного показника разом із іншим через притаманну їм кореляцію. Такий характер обсягів простроченої заборгованості свідчить про необхідність внесення змін у систему управління кредитними ризиками під час роботи з корпоративними позичальниками.

Загальновідомі твердження про поділ управління кредитним ризиком на управління ризиком кредитного портфеля комерційного банку та управління кредитним ризиком окремої послуги. У нашому варіанті такий поділ є не настільки суттєвим, адже комерційні банки, обслуговуючи корпоративних позичальників, реалізують цей процес за індивідуальним підходом до кожного клієнта, зважаючи на конкурентну боротьбу між банками за корпоративних клієнтів. Ефективність же реалізації цього процесу повинна враховувати низку факторів і може бути оцінена з двох позицій: мікро- і макроекономічної (що має свої відмінності).

Тому найкраще у нашому варіанті, задля узгодження двох інтересів, говорити про оптимізацію управління кредитним ризиком.

Розв'язання проблем, пов'язаних з управлінням кредитними ризиками банку, повинно мати комплексний характер, і саме розходження інтересів окремої комерційної структури і держави створює деякі перепони на шляху реалізації процесу управління. Адже погіршення якості активів окремої фінансової установи, яке можливе саме через прогалини в його системі управління кредитними ризиками, може мати, по-перше, суб'єктивний характер, а по-друге, не мати загрози існуванню фінансової установи, натомість на рівні держави – сукупність кількох таких комерційних банків створює дисбаланси в усій банківській системі. Тому держава в особі НБУ встановлює нормативи, яких повинні дотримуватися банки другого рівня. Постановка питань про завищені норми резервів за активними операціями банків є свідченням правильності твердження про деякі розходження інтересів.

Етапи управління кредитним ризиком комерційного банку під час роботи з корпоративними позичальниками можна поділити на такі [1, с. 26]:

- ідентифікація ризику;
- усесторонній аналіз ризику;
- вимірювання та оцінювання величини ризику;
- мінімізація або оптимізація рівня ризику;
- моніторинг ризику;

Під час роботи з корпоративними клієнтами існують певні особливості реалізації кожного з етапів процесу управління кредитним ризиком. На кожному етапі можуть виникати проблеми, які пов'язані з такими недоліками:

- відсутність у комерційних банків України документально зафіксованих положень реалізації своєї кредитної політики, зокрема щодо ризиків;
- відсутність лімітів концентрації кредитного портфеля;
- неякісний аналіз галузі, до якої належить корпоративний клієнт – потенційний позичальник;
- часте завищення вартості заставного майна при укладенні кредитного договору;
- відсутність засобів і вмінь користуватися сучасними системами довгострокового прогнозування результатів реалізації кредитної послуги.
- неефективність контролю за цільовим використанням кредитних коштів позичальниками.

Звичайно, для роботи з корпоративним позичальником індивідуальний підхід до кожного позичальника є необхідністю, та в деяких частинах процесу управління кредитним ризиком повинен бути уніфікований єдиний підхід, що формує політику комерційного банку щодо концептуально можливого розміру кредитного ризику, який можливо допустити.

Що ж до лімітування концентрації кредитного портфеля, погоджуємось із думками О. В. Дзюблюка, який зазначає, що лімітування є головним засобом управління кредитним ризиком і передбачає встановлення ліміту, або граничних сум операцій, які виконує комерційний банк щодо тих чи інших позичальників або груп позичальників. Як приклад, науковець наво-

дить такі нормативи: максимальний обсяг ризику на одного позичальника, норматив максимального ризику на одного інсайдера, норматив максимального сукупного обсягу кредитів, гарантій та поручительств, наданих інсайдером [2, с. 27].

Надмірна частка кредитів у певній галузі, типі застави чи певних клієнтах створює загрози концентрації кредитного портфеля (як це сталося з іпотечними кредитами у США, де відбулася концентрація кредитів за типом застави). Задля убереження від концентрації кредитного портфеля доцільним є застосування диверсифікації як методу управління ризиком банку. Та варто зважати на особливість управління ризиком при кредитуванні саме корпоративного сектору і враховувати те, що надмірна диверсифікація не завжди буде ефективною, бо в певний момент можливе виникнення труднощів, пов'язаних із неможливістю контролювати всіх позичальників.

Хоча й вважається, що метод диверсифікації активів є методом мінімізації ризиків, сутність якого полягає в тому, що кредитний портфель повинен формуватись із кредитів, які, по-перше, надаються позичальникам, належним до різних галузей економіки; по-друге – належать до різних регіонів (регіональна та географічна диверсифікація); по-третє – надаються позичальникам різної форми власності; по-четверте – позичальникам, що різняться розмірами капіталу [3, с. 126].

Механізм реалізації негативного впливу надмірної диверсифікації відображено на рис. 2. Він вказує, що до певного моменту (на рисунку відображено, що такий момент настає, коли кількість об'єктів кредитування досягає 10) диверсифікація кредитного портфеля дійсно знижує ризик, але настає момент, коли кількість позичальників дуже велика, що викликає обернений ефект.

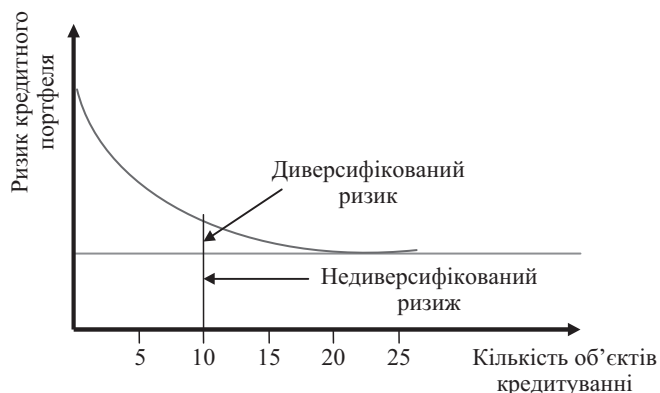

Рис. 2. Диверсифікація і кредитний ризик

Примітка. Розроблено за [4]

Функціонуючи в умовах глобалізації економік і стрімкого розвитку, банки намагаються розширювати спектр своїх послуг, пропонуючи все нові і нові продукти. Період універсалізації комерційних банків поступово переходить до періоду, коли попит вимагає від банків усе більше і більше послуг, перетворюючи їх на фінансові супермаркети. З одного боку, це позитивний момент, з іншого ж – наявні матеріальні, інфор-

маційні, людські ресурси не здатні забезпечити якість таких інноваційних послуг. Саме тому в контексті управління кредитними ризиками при наданні послуг корпоративним клієнтам постає проблема неможливості проаналізувати стан розвитку окремих галузей, вразливості її до зовнішніх чинників і перспективи розвитку.

Здебільшого, в умовах боротьби за постійних корпоративних позичальників банки відмовляються спеціалізуватися на наданні послуг корпоративним клієнтам, належним до однієї галузі. Зрозуміло, що спеціалізуючись, наприклад, на кредитуванні сільськогосподарських підприємств, банк забезпечить себе персоналом відповідної кваліфікації, що дозволить аналізувати і контролювати стан розвитку галузі. Натомість маємо банки, що кредитують усіх. Така ситуація унеможливорює ефективність реалізації третього етапу управління кредитними ризиком. Саме тому ключова роль у розв'язанні цієї проблеми належить державі.

При реалізації кредитних послуг корпоративним позичальникам, зокрема довгострокових послуг, невід'ємною умовою їх надання є наявність у позичальника застави. Кредитуючи таких суб'єктів, основним інструментом мінімізації є висока процентна ставка, що забезпечує високу прибутковність операції, а оцінка вартості застави є суб'єктивно завищеною. Часто заставою виступають цінні папери, ринкова ціна на які також є досить нестабільною.

Щодо застосування сучасних методів і технологій прогнозування можливих втрат від ризиків та моделювання сценаріїв, то банки здебільшого застосовують модель «Value at Risk» (VaR). Хоча й ця модель є загальноприйнятою і має свої переваги, як, зокрема, можливість охопити одним показником велику кількість даних, і на жаль, трапляється, що можливості застосування цього методу обмежені і не достовірні.

VaR не враховує екстремальні зміни на ринку, зокрема, у разі економічної кризи, реалізації форсмажорних ризиків тощо. Це вимагає здійснення додаткових кризових тестів. Іншим недоліком методики VaR вважається її ґрунтування на оцінках і припущеннях, які можуть бути помилковими [5, с. 73]. В інших випадках варто застосовувати сценарний аналіз і стрес-тестування. Не поширене в Україні використання рейтингових моделей, що вважається перспективним в інших країнах (Японія, Франція).

Моніторинг кредитного ризику в нашому дослідженні позиціонується як останній етап управління, хоча насправді моніторинг повинен бути складовою кожного етапу управління кредитним ризиком, адже дозволяє виявити недоліки будь-якого етапу, вчасно усунути їх та оптимізувати ситуацію.

Отже, необхідність посткризового відновлення економіки України, її структурної перебудови, досягнення високих темпів економічного зростання є одними з пріоритетів розвитку економіки України. Кредитування корпоративних клієнтів – один із заходів, що сприятиме досягненню цих цілей. А будь-які перепони, що виникають при цьому, зокрема високі кредитні ризики, повинні зводитися до мінімуму, адже

будь-які дисбаланси в банківській системі здатні викликати негативні явища усього фінансового сектору. Саме тому будь-яка можливість зниження кредитних ризиків, що не має негативного впливу на кредитну активність, повинна бути детально вивчена і реалізована на практиці.

У ході дослідження виявлено низку негативних факторів, що перешкоджають ефективній реалізації процесу управління кредитними ризиками при кредитуванні корпоративних клієнтів. Першочерговим завданням, яке повинно бути вирішено як на макро-, так і на макрорівні, – це усунення цих перепон.

Список використаної літератури

1. Благодир Я. Я. Управління кредитними ризиками банку / Я. Я. Благодир // Збірник наукових праць Національного університету Державної податкової служби України. – 2009. – № 2. – С. 23–30.
2. Дзюблюк О. В. Оптимізація управління ризиком портфеля кредитних вкладень банку в контексті подолання наслідків світової фінансової кризи / О. В. Дзюблюк // Вісник ТНЕУ. – 2011. – № 2. – С. 21–30.
3. Дзюблюк А. В. Механізм забезпечення якості кредитного портфеля и управління кредитним ризиком банку в період кризисних явлених в економіке / А. В. Дзюблюк // Журнал европейской экономики. – 2010. – Март. – С. 117–134.
4. Шелудько В. М. Фінансовий менеджмент : підручник / В. М. Шелудько. – К. : Знання, 2006. – 439 с.
5. Хаб'юк О. Банківське регулювання та нагляд через призму рекомендацій Базельського комітету : монографія / Олексій Хаб'юк. – Івано-Франківськ : ОІППО ; Снятин : ПрутПринт, 2008. – 260 с.

Summary. The article reviews existing methods and tools of credit risk in commercial bank that arise in case of loan relationships with corporate clients. We consider the negative impacts on the management and methods to minimize their impact. Some measures to improve credit risk management of the bank.

Keywords: risk, credit risk, credit risk management, diversification, limiting, stress testing, monitoring.